Соціально-правові студії. 2020. Випуск 4 (10). С. 21-27
Social & Legal Studios. 2020. Issue 4 (10). P. 21-27

UDC (УДК) 342.7: 341.1/8
JEL Classification: K 10; K 33

Панкевич Олег Зіновійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ
(Львів, Україна)
e-mail: pankevych9@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6636-1330

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЛЮДСЬКИХ ПРАВ У ПРАКТИЦІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Анотація. Здійснено ретроспективний аналіз деяких аспектів застосування та впровадження європейських стандартів людських прав у конституційному судочинстві України. Обґрунтовано, що вітчизняний орган конституційної юрисдикції, усвідомлюючи свою роль інструмента впровадження означених стандартів у національну юридичну практику, активно використовує в своїй діяльності Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Страсбурзького суду як аргументи для мотивування власних рішень.

Ключові поняття: європейські стандарти людських прав, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Європейський суд з прав людини, ретроспективний аналіз, конституційне судочинство України.

Pankevych Oleh,
PhD (Law*)*, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
Administrative and Legal Disciplines,
Lviv State University of Internal Affairs
(Lviv, Ukraine)
e-mail: pankevych9@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6636-1330

EUROPEAN STANDARDS OF HUMAN RIGHTS IN THE PRACTICE OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE

Abstract. The article is devoted to the retrospective analysis of some aspects of the application and implementation of European human rights standards in the constitutional proceedings of Ukraine.

It is substantiated that the domestic body of constitutional jurisdiction, realizing its role as an instrument for implementing European human rights standards in national legal practice, actively uses the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the practice of the Strasbourg Court as arguments to motivate its decisions.

In the future, not only the formal but also the substantive aspect of the use of the Convention and the case law of the European Court of Human Rights in the acts of the Constitutional Court of Ukraine certainly needs special attention. The following analysis will allow to reveal the "quality" of the reference to these international sources and the relevance of references to them.

In the motivating part of its decisions, the Constitutional Court of Ukraine also uses as an additional argumentation a wide range of other international legal acts and decisions of other international and foreign judicial institutions. This aspect of the practice of the Constitutional Court of Ukraine obviously deserves to be the subject of our further research.

Based on the validity of our conclusion in previous publications that the main philosophical basis of modern decisions of the Strasbourg Court are the postulates of liberal communitarianism as a result of a kind of convergence of liberal and communitarian ideologues, we believe that, in turn, these postulates can't be found in the decisions of the Constitutional Court of Ukraine (when it uses the provisions of the

Convention and the case law of the European Court of Human Rights for additional argumentation of its own legal positions). At the same time, this hypothesis still needs to be thoroughly proved in the following special research.

Key concepts: European standards of human rights, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, European Court of Human Rights, retrospective analysis, constitutional proceedings of Ukraine.

DOI 10.32518/2617-4162-2020-4-21-27

Вступ

Цього року держави-члени Ради Європи відзначають 70-річний ювілей стрижневого акта європейської правозахисної системи – Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), яка, як відомо, була відкрита для підписання 4 листопада 1950 року. Водночас безперечно слід погодитися із усталеною тезою, що «малоймовірним вбачається таке потужне та всеохоплююче опанування свідомості європейської спільноти вагою і роллю Конвенції в її житті загалом і кожної окремої особи зокрема, якщо б батьки-засновники цього доленосного акта не передбачили такий дієвий механізм її реалізації, як Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ, Страсбурзький Суд)» [1, с. 5], котрий в наш час підставно вважається «загальноєвропейським визначником стандартів у галузі прав людини» [1, с. 14].

Для України Конвенція набула чинності 11 вересня 1997 року. А вже у 2006 році прийнятий Закон України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини», який «регулює відносини, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення ЄСПЛ у справах проти України; з необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції і протоколів до неї; з впровадженням *в українське судочинство* та адміністративну практику *європейських стандартів прав людини* (курсив наш. – *О. П.)*...» [2].

У цьому контексті, із урахуванням не так давно внесеного до преамбули Конституції положення про «…європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України» [3, ст. 50], видається *актуальним* дослідження щодо застосування та впровадження європейських стандартів людських прав* у конституційному судочинстві України.

Питанням застосування та впровадження означених стандартів у практиці Конституційного Суду України (далі – КСУ) присвячені праці таких дослідників, як С. Головатий, М. Гультай, В. Кампо, М. Козюбра, В. Литвин, П. Пушкар, П. Рабінович, М. Савчин, С. Серьогіна, В. Скомороха, К. Смирнова, С. Шевчук. Проте, зважаючи на складність і багатоаспектність таких проблем, доводиться констатувати нагальну потребу в подальших наукових розвідках із цієї проблематики.

Відтак *метою статті* є спроба ретроспективного аналізу діяльності КСУ щодо застосування та впровадження європейських стандартів людських прав у вітчизняну юридичну практику.

1. КСУ як інструмент впровадження європейських стандартів людських прав

Як слушно зазначається у вітчизняній юридичній літературі, «конституційні суди держав-членів Ради Європи (зокрема КСУ – *О. П.*) якраз і мають бути тим «містком», за допомогою якого відбувається імплементація інтерпретаційних правоположень ЄСПЛ в національну юридичну практику» [6, с. 34], а «зв'язок між ЄСПЛ та КСУ у здійсненні їх повноважень опосередковується механізмом прийняття КСУ відповідних рішень у контексті тлумачень Європейським Судом Конвенції або в контексті його правових позицій, висловлених у рішеннях у справах, подібних до тих, що розглядаються в Україні, зрозуміло, із забезпеченням верховенства Конституції України» [7, с. 47].

Відтак «в цілому КСУ виконує в судовій системі важливу роль інструмента впровадження європейських стандартів прав людини» [8, с. 113]. Спробуємо підтвердити цю тезу шляхом ретроспективного аналізу відповідної діяльності вітчизняного органу конституційної юрисдикції.

Уперше у своїй практиці КСУ звернувся до Конвенції у 1997 році (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води), зазначивши лише, що «частина перша статті 55 Конституції України відповідає зобов'язанням України, які виникли, зокрема, у зв'язку з ратифікацією Україною … Конвенції про захист прав і основних свобод людини (Рим, 1950 рік), що згідно

* Щодо вживання терміно-поняття «людські права» див. [4, с. 131]. Доречно також зауважити, що це терміно-поняття вживається й в одному з останніх рішень КСУ [5], що є прогнозованим, адже доповідачем по цій справі був принциповий прихильник застосування словосполучення «людські права» замість «права людини» С. Головатий.

зі статтею 9 Конституції України є частиною національного законодавства України» [9].

Майже через два роки, 9 лютого 1999 року, в Окремій думці судді КСУ М. Козюбри (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) [10, с. 26] уперше є посилання на практику ЄСПЛ, щоправда, без згадки якихось конкретних рішень останнього.

У червні того ж року КСУ в своєму рішенні (справа про фінансування судів), посилаючись на Конвенцію, вперше вказує її *конкретну статтю* (стаття 6 «Право на справедливий суд») [11].

На особливу увагу заслуговує Окрема думка судді КСУ М. Козюбри від 19 квітня 2000 року (справа про зворотну дію кримінального закону в часі). Саме тут *уперше в історії конституційного судочинства* України позиція судді аргументується посиланням на *конкретне рішення ЄСПЛ та його частковим цитуванням*: «На позиції широкого тлумачення статті 6 Європейської конвенції з прав людини щодо права на справедливий судовий розгляд стоїть також ЄСПЛ. Зокрема, у справі Делькур проти Бельгії…» [12, с. 36].

Слід також погодитися з твердженням С. Шевчука, який зазначає, що у Рішенні КСУ від 29 грудня 1999 року (справа про смертну кару) «відданість європейській правовій традиції знаходить свій прояв, уперше в історії української юриспруденції, у визнанні чинності прецедентного права ЄСПЛ при тлумаченні та застосуванні положень Конституції України» [13, с. 46]. У цьому контексті цікаво, що вказаний автор також стверджує (виходячи чи-то із своїх припущень (нехай навіть підставних), чи-то з «інсайдерської інформації»), що «йдеться саме про класичну справу Сорінґа – основу прецедентного права Суду за статтею 3 Конвенції *(Soering v United Kingdom, 1989)*» [13, с. 46]. Водночас С. Шевчук далі наголошує: «Конституційний Суд уник прямого посилання на відповідну мотивувальну частину цього Рішення ЄСПЛ, що дає підстави вважати це за *«приховане» застосування прецедентного права* (курсив наш. – *О. П.*), позаяк без наявності синдрому камери смертників важко обґрунтувати порушення статті 3 Конвенції та, відповідно, статті 28 Конституції України» [13, с. 47].

Натомість, у мотивувальній частині Рішення від 10 жовтня 2001 року у відомій справі про заощадження громадян прецедентне право ЄСПЛ застосовується, за виразом С. Шевчука, «у традиційній формі»: «Водночас КСУ зазначає, що відсутність саме в Законі конкретних етапів, термінів повернення заощаджень та обсягів бюджетних асигнувань може призвести до повної втрати громадянами своїх вкладів, тобто до порушення їх конституційного права власності. Така позиція викладена і в рішенні ЄСПЛ у справі «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства» від 21 лютого 1986 року» [14].

Щоправда, у контексті нашого дослідження, справа про заощадження громадян є знаковою ще з одної причини. Адже саме тут ми *вперше* стикаємося з окремою думкою судді КСУ (П. Євграфова), в якій він вважає помилковим посилання органу конституційної юрисдикції на певне рішення ЄСПЛ, натомість пропонує взяти до уваги інше: «Зміст Рішення КСУ свідчить про певну непослідовність у методології дослідження питань, порушених у конституційному поданні Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. На мій погляд, є всі підстави для визнання статті 7 Закону неконституційною повністю. Посилання на Перший протокол до Конвенції 1950 року (статтю 1) та на Рішення ЄСПЛ у справі «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства» від 21 лютого 1986 року як на аргументи, що підтверджують конституційність положень статті 7 Закону, крім положень про вік та інші обставини, з позицій права є некоректним. Водночас КСУ не звернув увагу на інші прецеденти з практики ЄСПЛ, на які у своєму виступі на пленарному засіданні вказав залучений до розгляду справи як спеціаліст професор П. М. Рабінович. Він, зокрема, наголосив на Рішенні у справі «Юналь проти Туреччини» від 10 квітня 2001 року» [15, с. 20].

Принагідно зазначимо, що, на думку П. Рабіновича, вплив рішень ЄСПЛ на конституційне судочинство «простежується по двох основних напрямах. *Перший* полягає у врахуванні конституційними судами вказівок і оцінок ЄСПЛ, наведених у його рішеннях у конкретних справах, до розгляду яких ці органи залучалися раніше відповідно до національного законодавства. Другим напрямом впливу практики Суду на національне конституційне судочинство може вважатись урахування і впровадження його органами самих *принципів, тобто концептуально-методологічних засад*, судового захисту прав і свобод людини у процесі здійснення конституційної юрисдикції. І хоча цей «канал» є менш формалізованим, ніж перший, проте сфера його поширення (так би мовити, межа його нормативності) може бути незрівнянно ширшою» [6, с. 35–36]. Тобто «серед європейських стандартів (інтерпретаційних положень Суду) у царині прав людини треба розрізняти, *умовно* кажучи, казуальні та нормативні (концептуальні підходи). Проте за

рівнем обов'язковості вони не відрізняються, хіба що за сферою поширення» [6, с. 39].

2. Практика КСУ: посилання на рішення ЄСПЛ у справах проти України

Прикметно, що на ***рішення ЄСПЛ у справах щодо України*** КСУ вперше зробив посилання аж 30 вересня 2009 року: «КСУ відзначає, що кожній особі … має бути забезпечена реальна можливість отримувати правову допомогу для захисту від можливого порушення права не давати показань або пояснень щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, які можуть бути використані у кримінальному процесі для доведення обвинувачення зазначених осіб. Такий висновок підтверджує і практика ЄСПЛ: у рішеннях «Яременко проти України», «Луценко проти України» та «Шабельник проти України» суд визнав, що використання показань осіб, які вони давали як свідки без участі адвоката чи іншого фахівця у галузі права, для доведення вини у вчиненні злочину ними (свідками) або їх співучасниками є порушенням пункту 1 статті 6 Конвенції» [16, с. 62].

Проведений нами аналіз показав, що *всього станом на 01 липня 2020 року було здійснено 76 посилань на рішення ЄСПЛ у справах проти України (з них у рішеннях КСУ – 56, в Окремих думках суддів КСУ – 20)*. Проте *фактично було згадано 52* такі справи, адже на деякі суддівський корпус КСУ посилався неодноразово.

Найбільш згадуваними суддями КСУ були такі п'ять справ, як «Новік проти України», «Солдатенко проти України», «Олександр Волков проти України», «Єлоєв проти України», «Шмалько проти України» – по 4 посилання на кожну з них.

Далі йдуть два рішення у справах – «Гарькавий проти України», «Свято-Михайлівська Парафія проти України» – по 3 посилання.

П'ять рішень у справах – «Микола Кучеренко проти України», «Сокуренко і Стригун проти України», «Шабельник проти України», «Харченко проти України», «Яременко проти України» – мають по 2 посилання.

Нарешті, сорок рішень у справах щодо України згадувалися поки що лише одного разу*.

Водночас зауважимо, що безперечним «рекордсменом» за кількістю посилань на розглядувану категорію справ (*аж 11!*) є Рішення КСУ від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України [17, с. 64].

Друге місце за вказаним показником посідає Рішення КСУ від 11 жовтня 2018 року № 7-р/2018 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень абзацу першого пункту 40 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України [18, с. 100] – *6* рішень (у справах «Заїченко проти України (№ 2)», «Пантелеєнко проти України» (Panteleyenko v. Ukraine), «Суріков проти України», «Шалімов проти України», «Котій проти України», «Зосимов проти України»). На таку ж кількість справ посилається й суддя КСУ М. Маркуш в Окремій думці стосовно Рішення КСУ у справі про строки адміністративного затримання [18] («Гарькавий проти України», «Єлоєв проти України», «Микола Кучеренко проти України», «Доронін проти України», «Новік проти України», «Солдатенко проти України»).

Нарешті, третє місце (по 4 справи) поділяють два Рішення органу конституційної юстиції – *1)* від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010 («Єлоєв проти України», «Новік проти України», «Солдатенко проти України», «Микола Кучеренко проти України») [19, с. 25] та *2)* від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017 («Харченко проти України», «Єлоєв проти України», «Ігнатов проти України», «Агрокомплекс проти України») [20, с. 126].

---

* «Агрокомплекс проти України», «Алексахін проти України», «Бєлоусов проти України», «Volokhy v. Ukraine» («Волохи проти України»), «Великода проти України», «Гаважук проти України», «Гурепка проти України», «Давидов та інші проти України», ««Дія 97» проти України», «Доронін проти України», «Заїченко проти України (№ 2)», «Зосимов проти України», «Ігнатов проти України», «Карабет та інші проти України», «Кац та інші проти України», «Корнєв і Карпенко проти України», «Корнійчук проти України», «Котій проти України», «Кучерук проти України», «Лопатін і Медведський проти України», «Луценко проти України», «Михалкова та інші проти України», «Наталія Михайленко проти України», «Пантелеєнко проти України», «Пічкур проти України», «Плахтєєв та Плахтєєва проти України», «Пономарьов проти України», «Рисовський проти України», «Салахов та Іслямова проти України», «Sergey Shevchenko v Ukraine» («Сергій Шевченко проти України»), «Суріков проти України», «Суханов та Ільченко проти України», «Тесленко проти України», «Ткачов проти України», «Трегубенко проти України», «Фельдман проти України (№ 2)», «Fuklev v. Ukraine» («Фуклєв проти України»), «Хайредінов проти України», «Шалімов проти України», «Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine» («Юрій Миколайович Іванов проти України»).

Видається, що така увага суддів КСУ до справ, розглянутих ЄСПЛ, саме проти України, є цілком зрозумілою і логічною. Достатньо вказати на той момент, що «досі існують певні питання щодо розуміння правового статусу практики ЄСПЛ у вітчизняній правовій системі, мають місце й різні підходи до застосування того чи іншого рішення ЄСПЛ. Так, з одного боку, існує правова позиція, що оскільки відповідно до ч. 1 ст. 46 Конвенції високі Договірні Сторони зобов'язались виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами, прецедентний характер мають виключно рішення, в яких Україна була стороною процесу. З іншого боку, існує правова позиція, що всі рішення ЄСПЛ є джерелом права» [21]. Зрозуміло, що стосовно справ проти України таких сумнівів немає і бути не може.

Висновки

Проведений кількісний аналіз показав, що за всю історію функціонування (станом на 01.07.2020) *КСУ* здійснено 76 посилань на рішення ЄСПЛ у справах за заявами, поданими проти України (з них у рішеннях КСУ – 56, в окремих думках суддів КСУ – 20). При цьому було згадано рішення у 52 різних справах, адже на деякі рішення суддівський корпус посилався декілька разів.

Водночас зауважимо, що сьогодні безперечним «рекордсменом» за кількістю посилань *(11 (!))* на рішення ЄСПЛ стало Рішення КСУ від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України.

Потрібно констатувати, що вітчизняний орган конституційної юрисдикції, усвідомлюючи свою роль інструмента впровадження європейських стандартів людських прав у національну юридичну практику, активно використовує у своїй діяльності Конвенцію та практику ЄСПЛ як аргументи для мотивування власних рішень.

Водночас надалі безумовно потребує окремої прискіпливої уваги не тільки формальний, а й змістовий аспект використання Конвенції і практики ЄСПЛ в актах КСУ та окремих думках суддів КСУ. Саме такий аналіз дасть змогу виявити, так би мовити, «якість» звернення до згаданих міжнародних джерел і релевантність посилань на них.

Як відомо, у мотивувальній частині своїх рішень КСУ використовує як додаткову аргументацію також і широкий спектр інших міжнародно-правових актів та рішень інших міжнародних і зарубіжних судових інституцій. Цей аспект практики КСУ вочевидь теж заслуговує на те, аби стати предметом наших подальших досліджень.

Нарешті, виходячи з підставності обґрунтованого нами у попередніх публікаціях висновку про те, що основним філософським підґрунтям сучасних рішень ЄСПЛ є постулати ліберального комунітаризму як результату своєрідної конвергенції ліберальних і комуністаристських ідеологем, вважаємо, що, своєю чергою, ці постулати не могли не знайти певне відображення також і у рішеннях КСУ (при використанні ним положень Конвенції та практики ЄСПЛ для додаткової аргументації власних правових позицій). Водночас наведена гіпотеза ще потребує ґрунтовного доведення у наступних спеціальних розвідках.

Список використаних джерел

1. Литвин В. М. Європейська конвенція з прав людини: уроки і перспективи. *Право України*. 2010. № 10. С. 4–18.
2. Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text
3. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 9. Ст. 50.
4. Панкевич О. Колективні людські права: деякі філософсько-правові та загальнотеоретичні аспекти (до ювілею Загальної декларації прав людини). *Право України*. 2018. № 9. С. 124–139.
5. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020. *Офіційний вісник України*. 2020. № 55. Т. 2. С. 1030. Ст. 1729.
6. Рабінович П. Практика Страсбурзького суду як орієнтир діяльності конституційних судів з імплементації європейських стандартів прав людини. *Вісник Конституційного Суду України*. 2005. № 6. С. 34–40.
7. Скомороха В. Захист прав і свобод людини Конституційним Судом України в контексті практики Європейського суду з прав людини. *Вісник Конституційного Суду України*. 2001. № 2. С. 40–47.
8. Кампо В. Європейська Конвенція 1950 року та проблеми захисту прав громадян у діяльності Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 4–5. С. 104–113.

9. Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 року № 9-зп. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#Text
10. Окрема думка судді Конституційного Суду України Козюбри М. І. стосовно Рішення Конституційного Суду України від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99. *Вісник Конституційного Суду України*. 1999. № 2. С. 25–26. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/visnyk_2_1999.pdf
11. Рішення Конституційного Суду України від 24 червня 1999 року № 6-рп/99. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-99#Text
12. Окрема думка судді Конституційного Суду України Козюбри М. І. стосовно Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000. *Вісник Конституційного Суду України*. 2000. № 2. С. 35–37. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/visnyk_2_2000.pdf
13. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Вид. 2-ге, випр., доп. К. : Реферат, 2007. 848 с.
14. Рішення Конституційного Суду України від 10 жовтня 2001 року № 13-рп/2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-01#Text
15. Окрема думка судді Конституційного Суду України Євграфова П. Б. стосовно Рішення Конституційного Суду України від 10 жовтня 2001 року № 13-рп/2001. *Вісник Конституційного Суду України*. 2001. № 5. С. 18–20. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/visnyk_5_2001.pdf
16. Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009. *Офіційний вісник України*. 2009. № 79. С. 62. Ст. 2694.
17. Рішення Конституційного Суду України від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018. *Офіційний вісник України*. 2018. № 41. С. 64. Ст. 1459.
18. Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2018 року № 7-р/2018. *Офіційний вісник України*. 2018. № 90. С. 100. Ст. 2992.
19. Окрема думка судді Конституційного Суду України Маркуш М. А. стосовно Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-11#Text
20. Рішення Конституційного Суду України від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010. *Офіційний вісник України*. 2010. № 52. С. 25. Ст. 1746.
21. Рішення Конституційного Суду України від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017. *Офіційний вісник України*. 2017. № 98. С. 126. Ст. 3001.
22. Монаєнко А., Смирнова К. Застосування практики ЄСПЛ та суду ЄС на прикладі адміністративного судочинства. *Юридична газета online.* 28 квітня 2020. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/zastosuvannya-praktiki-espl-ta-sudu-es-na-prikladi-administrativnogo-sudochinstva.html

References

1. Lytvyn, V. M. (2010). Yevropeys'ka konventsiya z prav lyudyny: uroky i perspektyvy [European Convention on Human Rights: lessons and prospects]. *Pravo Ukrayiny (Law of Ukraine)*, 10, 4–18 [in Ukr.].
2. Pro vykonannya rishen' i zastosuvannya praktyky Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny: Zakon Ukrayiny [On Enforcement of Decisions and Application of the Case Law of the European Court of Human Rights: Law of Ukraine]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text [in Ukr.].
3. Pro vnesennya zmin do Konstytutsiyi Ukrayiny (shchodo stratehichnoho kursu derzhavy na nabuttya povnopravnoho chlenstva Ukrayiny v Yevropeys'komu Soyuzi ta v Orhanizatsiyi Pivnichnoatlantychnoho dohovoru): Zakon Ukrayiny [On Amendments to the Constitution of Ukraine (on the strategic course of the state to become a full member of Ukraine in the European Union and the North Atlantic Treaty Organization): Law of Ukraine] (2019). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady (Information of the Verkhovna Rada),* 9, Art. 50 [in Ukr.].
4. Pankevych, O. (2018). Kolektyvni lyuds'ki prava: deyaki filosofs'ko-pravovi ta zahal'noteoretychni aspekty (do yuvileyu Zahal'noyi deklaratsiyi prav lyudyny) [Collective human rights: some philosophical-legal and general theoretical aspects (before the anniversary of the Universal Declaration of Human Rights)]. *Pravo Ukrayiny` (Law of Ukraine)*, 9, 124–139 [in Ukr.].
5. Rishennya Druhoho senatu Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny [Decision of the Second Senate of the Constitutional Court of Ukraine] vid 18 chervnya 2020 roku № 5-r(II)/2020. *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny (Official Gazette of Ukraine)*, 55, 2, 1030, Art. 1729 [in Ukr.].
6. Rabinovych, P. (2005). Praktyka Strasburz'koho sudu yak oriyentyr diyal'nosti konstytutsiynykh sudiv z implementatsiyi yevropeys'kykh standartiv prav lyudyny [The practice of the Strasbourg court as a guideline for the activities of constitutional courts to implement European human rights standards]. *Visnyk Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny (Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine)*, 6, 34–40 [in Ukr.].

7. Skomorokha, V. (2001). Zakhyst prav i svobod lyudyny Konstytutsiynym Sudom Ukrayiny v konteksti praktyky Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny [Protection of human rights and freedoms by the Constitutional Court of Ukraine in the context of the case law of the European Court of Human Rights]. *Visnyk Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny (Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine)*, 2, 40–47 [in Ukr.].
8. Kampo, V. (2011). Yevropeys'ka Konventsiya 1950 roku ta problemy zakhystu prav hromadyan u diyal'nosti Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny [The European Convention of 1950 and the problems of protection of citizens' rights in the activities of the Constitutional Court of Ukraine]. *Visnyk Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny (Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine)*, 4–5, 104–113 [in Ukr.].
9. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny [Judgment of the Constitutional Court of Ukraine] vid 25 hrudnya 1997 roku № 9-zp. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#Text [in Ukr.].
10. Okrema dumka suddi Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny Kozyubry M. I. stosovno Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny vid 9 lyutoho 1999 roku № 1-rp/99 [Separate opinion of the judge of the Constitutional Court of Ukraine Kozyubra M. I. concerning the Judgment of the Constitutional Court of Ukraine of 9 February 1999 № 1-rp / 99]. *Visnyk Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny (Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine)*, 2, 25–26. Retrieved from http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/visnyk_2_1999.pdf [in Ukr.].
11. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny [Judgment of the Constitutional Court of Ukraine] vid 24 chervnya 1999 roku № 6-rp/99. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-99#Text [in Ukr.].
12. Okrema dumka suddi Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny Kozyubry M. I. stosovno Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny vid 19 kvitnya 2000 roku № 6-rp/2000 [Separate opinion of the judge of the Constitutional Court of Ukraine Kozyubra M. I. concerning the Decision of the Constitutional Court of Ukraine of 19 April 2000 № 6-rp / 2000]. *Visnyk Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny (Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine)*, 2, 35–37. Retrieved from http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/visnyk_2_2000.pdf [in Ukr.].
13. Shevchuk, S. (2007). Sudovyi zakhyst prav liudyny: praktyka Ievropeiskoho Sudu z prav liudyny u konteksti zakhidnoi pravovoi tradytsii [Judicial human rights protection: practice of the European Court of Human Rights in the context of the western legal tradition]. K.: Referat [in Ukr.].
14. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny [Judgment of the Constitutional Court of Ukraine] vid 10 zhovtnya 2001 roku № 13-rp/2001. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-01#Text [in Ukr.].
15. Okrema dumka suddi Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny Yevhrafova P. B. stosovno Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny vid 10 zhovtnya 2001 roku № 13-rp/2001 [Separate opinion of the judge of the Constitutional Court of Ukraine Evgrafova P. B. concerning the Decision of the Constitutional Court of Ukraine of October 10, 2001 № 13-rp / 2001]. *Visnyk Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny (Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine)*, 5, 18–20. Retrieved from http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/visnyk_5_2001.pdf [in Ukr.].
16. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny [Judgment of the Constitutional Court of Ukraine] vid 30 veresnya 2009 roku № 23-rp/2009. *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny (Official Gazette of Ukraine)*, 62, Art. 2694 [in Ukr.].
17. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny [Judgment of the Constitutional Court of Ukraine] vid 24 kvitnya 2018 roku № 3-r/2018. *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny (Official Gazette of Ukraine)*, 64, Art. 1459 [in Ukr.].
18. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny [Judgment of the Constitutional Court of Ukraine] vid 11 zhovtnya 2018 roku № 7-r/2018. *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny (Official Gazette of Ukraine)*, 90, 100, Art. 2992 [in Ukr.].
19. Okrema dumka suddi Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny Markush M. A. stosovno Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny vid 11 zhovtnya 2011 roku № 10-rp/2011 [Separate opinion of the judge of the Constitutional Court of Ukraine Markush M. A. regarding the Decision of the Constitutional Court of Ukraine of October 11, 2011 № 10-rp / 2011]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-11#Text [in Ukr.].
20. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny [Judgment of the Constitutional Court of Ukraine] vid 29 chervnya 2010 roku № 17-rp/2010. *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny (Official Gazette of Ukraine)*, 52, 25, Art. 1746 [in Ukr.].
21. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny [Judgment of the Constitutional Court of Ukraine] vid 23 lystopada 2017 roku № 1-r/2017. *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny (Official Gazette of Ukraine)*, 98, 126, Art. 3001 [in Ukr.].
22. Monaenko, A., & Smirnova, K. (2020). Zastosuvannya praktyky YESPL ta sudu YES na prykladi administratyvnoho sudochynstva [Application of the case law of the European Court of Human Rights and the EU court on the example of administrative proceedings]. *Yurydychna hazeta online (Legal newspaper online)*. Retrieved from https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/zastosuvannya-praktiki-espl-ta-sudu-es-na-prikladi-administrativnogo-sudochinstva.html [in Ukr.].

Стаття: надійшла до редакції 14.09.2020
прийнята до друку 30.11.2020
The article: is received 14.09.2020
is accepted 30.11.2020